

Welke rol kunnen opleiders spelen?

De doorstroom van studenten uit etnische minderheidsgroepen kan wel degelijk verbeterd worden. Alle opleiders spelen daarin een rol. Hoe het studiesucces van deze studenten vergroot kan worden is onderwerp in het onderzoek GHITA, MOHAMED, NADYA EN ÖMER OP DE HBO-OPLEIDING. Gedurende een half jaar volgde José Beijer intensief vier studenten en hun begeleiders van de HBO-lerarenopleiding. De onderzoeksresultaten, die voor alle HBO-opleidingen bruikbaar zijn, laten zien dat docenten, stagebegeleiders en studenten in de dagelijkse praktijk nog veel kansen missen voor adequate begeleiding.

In dit artikel gaat de auteur in op de aanleiding en de opzet van het onderzoek, de onderzoeksresultaten en de adviezen voor HBO-instellingen.

Aanleiding

Sinds begin jaren negentig van de vorige eeuw, toen ik mijn werkzaamheden als taalbegeleider voor allochtone studenten ben gestart, wordt een aantal allochtone studenten naar mij doorverwezen met het advies dat ze 'iets aan hun taal moeten doen'. De aanleiding daarvoor is onder andere dat ze tentamens niet gehaald hebben, een onvoldoende voor een werkstuk of een verslag hebben of problemen met taalvaardigheid in de stage. Opmerkelijk is dat studenten vaak doorverwezen worden als de problemen zich al flink hebben opgestapeld.

Tijdens de begeleiding blijkt lang niet altijd taalvaardigheid Nederlands de oorzaak van de problemen te zijn. Onbekendheid met de studiecultuur, met het onderwijssysteem, met de didactiek op de opleiding, de rol van de docent in het Nederlands onderwijs spelen de studenten parten. Taalvaardigheid is dan een containerbegrip voor problemen die allochtone studenten in het onderwijs tegenkomen.

Behalve een diagnose die niet adequaat is, is bij mij door de jaren heen de twijfel gegroeid over het nut van het begeleiden van allochtone studenten apart van de onderwijssituatie waarin ze zitten. Ook ben ik mij steeds vaker af

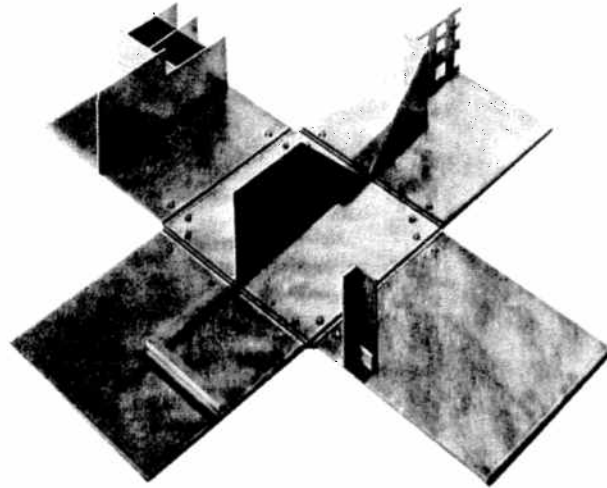
gaan vragen wie het probleem heeft: de student of de docent.

In de schaarse (onderzoeks)literatuur¹ over 'allochtone studenten in het H(B)O' wordt aanvankelijk een eenzijdig beeld geschetst van de oorzaken van de knelpunten, nl. de student heeft deficiënties. In onderzoeken van recente datum is er veel meer aandacht voor factoren in de leeromgeving die belemmerend zijn voor het studiesucces.

Het is echter opmerkelijk dat onderzoeksresultaten altijd betrekking hebben op groepskenmerken (de allochtone student, de neveninstromer, de onderinstromer) en dat kan gevolgen hebben voor de aard van de begeleiding. Bovendien gaat het altijd om gerapporteerd gedrag, dat wil zeggen dat gegevens zijn verkregen zijn door middel van interviews en enquêtes. We weten daarmee eigenlijk nog niet zoveel over wat zich in de dagelijkse onderwijspraktijk afspeelt en wat de actieve rol van de betrokkenen daarin is. Om daarover meer te weten te komen ben ik voor mijn onderzoek in bijeenkomsten en op de stage gaan observeren.

Participerende observatie

De vier eerstejaars studenten Ghita² (India), Nadya (Rusland), Mohamed (Nederland) en Ömer (Nederland) en hun begeleiders zijn de hoofdrolspelers. De uitgangspunten van de opleiding waar de studenten studeren zijn

dat de student actief de verantwoordelijkheid voor zijn leerproces neemt, de opleiding de student vanaf het begin ziet als aankomend collega, de opleidingsschool de student ziet als werknemer en collega. Ik heb de studenten geobserveerd op de lerarenopleiding en op de school waar ze hun werkplek hebben. Op de opleiding was dat in de zogenaamde werker- varingsreflectiebijeenkomsten (WER), het onderdeel waarin opleiding en werkervaring bij elkaar komen.

De onderzoeksresultaten hebben van ieder van de studenten een portret opgeleverd dat bestaat uit achtergrondinformatie en beschrijvingen van ieders functioneren in de WER-groep en op de werkplek.

Ghita, Mohamed, Nadya en Ömer

In dit gedeelte volgt een schets van het functioneren van de studenten op de opleiding en de werkplek, waarin naar voren komt hoe zij ieder op eigen wijze functioneren³.

Onzekerheid

Bij Mohamed en Nadya speelt onzekerheid een rol. Mohamed, de eerste uit zijn familie die een opleiding in het hoger onderwijs start en via een onderbroken opleidingstraject in het Nederlandse onderwijs in het HBO belandt, heeft weinig zelfvertrouwen en studiediscipline. Hij is niet vertrouwd met een studiecultuur waarin zelfsturing en het nemen van eigen

verantwoordelijkheid de uitgangspunten zijn. Hij voelt zich dan ook erg onzeker bij de uitvoering van studietoeken, stapte niet op docenten af om verduidelijking te vragen. Gedurende het eerste jaar gebeurt het regelmatig dat hij zijn werkstukken te laat inlevert en bij docenten ontstaat het beeld dat deze student niet in 'ons studieklimaat past'. Nadya's ervaring is dat er op de opleiding 'over alles gepraat wordt en je overal een eigen mening over moet hebben', iets wat ze in haar vooropleiding in communistisch Rusland niet gewend was. Ze kan dan ook niet goed inschatten wat ze wel of niet openlijk kan zeggen.

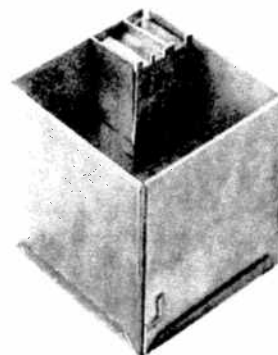
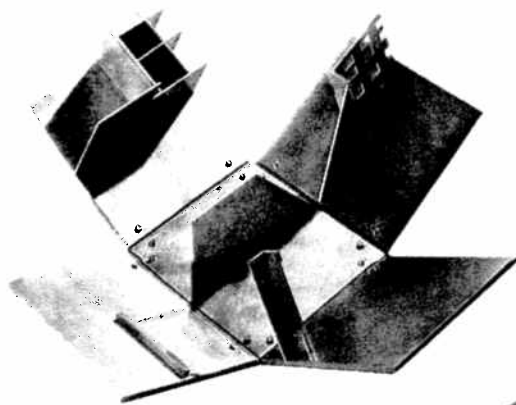
Andere achtergrond

Het omgaan met de eigen etnische achtergrond speelt voor deze studenten een rol op de opleiding en op de werkplek. Ömer wil in zijn opleiding geschiedenis onderwerpen kiezen die met zijn Turkse afkomst te maken hebben, maar merkt dat de opleiding 'vooral afgebakend is tot de Europese geschiedenis'. Hoewel één van zijn docenten positief staat tegenover dit idee, is hij zelf niet in staat het door Ömer gekozen onderwerp te begeleiden. De begeleider verwijst hem naar de Turkse docent geschiedenis.

Ömer en Mohamed hebben beiden bewust een werkplek gekozen op een zwarte school omdat ze zelf van buitenlandse afkomst zijn wat volgens hen voordelen heeft voor het contact met leerlingen en hun ouders. Ghita voelt zich op het ROC waar ze werkt door leerlingen en collega's niet serieus genomen. Ze denkt dat ze niet geaccepteerd wordt omdat ze een allochtone docent is.

Taal in de opleiding en de stage

Een andere factor die een rol speelt is de taalvaardigheid. Ömer en Mohamed blijken op de opleiding onverwacht tegen taalproblemen aan te lopen. Mohamed zegt daarover: 'Als je een standpunt uit wilt leggen dan wordt het moeilijk. Dan ben je eigenlijk academisch bezig en dan moet ik naar woorden zoeken. Ik moet lang nadenken want veel woorden gebruik ik in het dagelijkse leven nauwelijks. Die woorden leer je op school en gebruik je op school'. En over het schrijven van werkstukken en verslagen zegt

Ömer: 'Dat moest ik nog allemaal even gaan leren'. De WER-begeleiders van Mohamed en Ömer vinden dat ze lang van stof zijn, zich voortdurend herhalen waardoor ze als begeleiders afhaken. De begeleider van Ömer vindt dat hij slecht articuleert en in zijn mondelinge bijdragen geen hoofd- en bijzaken kan onderscheiden. Ze vindt wel dat ze hem daarop

**Als je een standpunt
uit wilt leggen dan wordt het
moeilijk.
Dan ben je eigenlijk
academisch bezig
en dan moet ik naar woorden
zoeken.**

feedback moet geven maar weet niet wanneer. Voor Ghita is het een volslagen verrassing dat ze in haar opleiding Engels een aantal boeken in het Nederlands moet bestuderen. Ze bestookt haar begeleiders met mailtjes voor een oplossing wat hen en haar veel irritatie oplevert. Het lezen van studieboeken in het Nederlands kost ook Nadya veel tijd. Veel woorden zoekt ze op in het woordenboek, maar die kan ze er lang niet altijd vinden. Voor zowel Ghita als Nadya levert dit een grote werkdruk op die deels onzichtbaar is voor hun begeleiders. Nadya neemt veel initiatief om haar Nederlands te verbeteren maar voelt zich in de WER groep niet veilig waar

door ze haar mond nauwelijks open doet. Haar begeleider merkt n.a.v. het bekijken van een videofragment op dat ze Nadya te weinig stimuleert om deel te nemen omdat Nadya non-verbaal geen appèl op haar doet.

Gemeenschappelijke kenmerken

Ondanks (grote) individuele verschillen tussen de vier studenten, zijn er gemeenschappelijke factoren aan te wijzen voor studiesucces en preventie van uitval. De eerste is dat bij alle vier de voorkennis en het referentiekader op een verschillende manier een rol spelen: Ömer verwacht 'het oosten en het westen' te kunnen combineren in zijn opleiding, Mohamed wordt overvallen door de studiecultuur, Ghita wordt verrast door het aantal Nederlandse studieboeken dat ze moet lezen, en Nadya zoekt voortdurend naar wat ze wel en niet kan zeggen. Studenten blijven vaak langer dan nodig is met hun andere verwachtingen zitten, wat nogal eens leidt tot (onnodige) studieovertraging. De tweede gemeenschappelijke factor is etnische achtergrond en identiteit: Nadya gebruikt op haar stageplaats haar Russische achtergrond om gesprekken met leerlingen en docenten aan te knopen, Mohamed en Ömer identificeren zich met allochtone leerlingen, Ghita denkt dat ze door de leerlingen niet geaccepteerd wordt omdat ze allochtone docent is. Want wat betekent het dat je vanwege je achtergrond makkelijk contact hebt met leerlingen en ouders? Is dat altijd een voordeel of kan het ook leiden tot een onverwachte en ongewenste rol

als 'troubleshooter'? Wat betekent het als een docent het gevoel heeft vanwege zijn achtergrond niet geaccepteerd te worden?

De derde factor is taalvaardigheid die bij ieder op verschillende wijze een rol speelt. Ömer en Mohamed hebben moeite met het taalgebruik op de opleiding, Ghita gaat de discussie aan om Engelse in plaats van Nederlandse studieboeken te kunnen bestuderen, Nadya durft haar mond tijdens de WER-bijeenkomsten niet open te doen omdat ze denkt dat het medestudenten irriteert als ze naar woorden moet zoeken. Is een begeleider zich ervan bewust dat een student weliswaar een vlotte babbel in het Nederlands kan hebben maar niet beschikt over adequate taalvaardigheid voor het uitvoeren van studie- en beroepstaken, of dat een student stil is omdat hij/zij bang is dat het medestudenten stoort dat ze niet 'vloeiend' Nederlands spreekt?

Aanbevelingen voor opleiders

Dit onderzoek is uitgevoerd om inzicht te krijgen in omgevingsfactoren die belemmerend dan wel bevorderend werken voor het studiesucces. Dat heeft geleid tot een aantal aanbevelingen waarvan er ter illustratie enkele volgen.

Aanbevelingen over voorkennis en referentiekader

Breng de startsituatie van een student goed in kaart.

Actoren: studieloopbaanbegeleider of assessor.

Toelating van een student gebeurt nu op basis van een (buitenlands) diploma, de 21⁺-regeling (toelatingstoets voor studenten van boven de 21 met onvoldoende vooropleiding) en Staatsexamen Nt2 II (voor studenten met een buitenlands diploma). Deze papieren gelden nog steeds als eis van bekwaamheid. Nu de instroom van de studenten sterk verandert en daarmee ook de diversiteit in eerder verworven competenties, moet daarvoor ook aandacht komen bij het begin van de studie. In assessment of intakegesprek moeten aan de orde komen: meertaligheid van de student, de

studie, de werkwijze, het werkveld, en de verwachtingen die de opleiding heeft van de student.

Benoem en legitimeer expliciet de studiecultuur op de opleiding: 'Check your everyday assumptions'.

Actoren: studieloopbaan-begeleiders, instituutsbegeleiders, docenten en student-tutoren.

De aanpak van de studie (veel groepswerk, discussies en veel zelfstandig experimenteren en reflecteren) overviel sommige studenten. Deze werkwijze was onbekend voor ze. Zij hebben een sterke voorkeur voor concrete aanwijzingen en voorbeelden hoe het moet. Ook aandacht voor verschillen in referentiekaders is nodig. Opleiders moeten de verschillen en overeenkomsten in referentiekaders (leren) achterhalen en benoemen en competenties die studenten al bezitten leren waarderen.

Aanbevelingen over inspelen op etnische verschillen

Stel groepen heterogeen samen.

Actoren: instituutsbegeleider, werkplekbegeleider, studieloopbaanbegeleider.

Begeleiders dienen alert te zijn op aard en mate van contact en samenwerking tussen autochtone en allochtone studenten, zowel op de opleiding als op de leerwerkplek. Het kan nodig zijn dit tot punt van aandacht te maken in het persoonlijk ontwikkelingsplan van studenten. Heterogeen samengestelde groepen op de opleiding bieden daartoe voor alle studenten een goede oefenplek.

Aanbevelingen over communicatieve vaardigheden

Ondersteun docenten.

Actoren: management, docenten, taalexpert.

Niet iedere docent is een expert in het Nederlands. Een taalexpert kan goede diensten bewijzen bij het opzetten en interpreteren van intakes en het geven van adviezen bij twijfel over de juiste begelei-

ding. Voor intakes en op maat begeleiden dienen extra uren beschikbaar te komen. Goed begeleiden vraagt nu eenmaal tijd. Sommige begeleiders zullen op taalgebied extra professionalisering kunnen gebruiken. Hierbij zullen de ervaringen van pas komen die men op het ogenblik opdoet bij de pilots op verschillende faculteiten van de Hogeschool Utrecht, waarbij taal in het onderwijs wordt geïntegreerd.

Conclusie

Alhoewel geen van de studenten uit dit onderzoek voortijdig met de studie gestopt is, zien we dat zij in hun opleiding een aantal struikelblokken tegenkomen. De onderzoeksgegevens tonen aan hoe belangrijk het is dat opleiders, stagebegeleiders en ook studenten meer oog krijgen voor achtergronden, etnische identiteit en het belang van taalvaardigheid voor studie en beroep. Deze aspecten zullen geïntegreerd moeten worden in opleidingsprogramma's en professionaliseringsprogramma's voor opleiders. Niet uitval moet de reden zijn om in actie te komen, maar aandacht voor de behoeften en wensen van individuele allochtone studenten. De ene (allochtone) student is de andere niet.

De dagelijkse onderwijspraktijk biedt, zoals we hebben gezien tal van mogelijkheden om het studiesucces van studenten uit etnische minderheidsgroepen te vergroten.

Het onderwijs is aan zet!

José Beijer

Hogeschool Utrecht, Faculteit Educatie
Lectoraat Lesgeven in de Multiculturele School

J. Beijer (2006), GHITA, MOHAMED, NADYA EN ÖMER OP DE HBO-OPLEIDING.

Vier casestudies van HBO-studenten. Hoe opleiders studiesucces kunnen vergroten in hun dagelijkse praktijk. Hogeschool Utrecht. Faculteit Educatie, Lectoraat lesgeven in de Multiculturele School.

Noten

1 In de publicatie GHITA, MOHAMED, NADYA EN ÖMER OP DE HBO-OPLEIDING is een literatuuroverzicht opgenomen.

2 De namen van de studenten zijn pseudoniemen.

3 Voordat het onderzoeksverslag gepubliceerd is zijn de portretten voorgelegd aan de studenten. Ieder van hen herkende er zich in.